

نظریه‌های انگیزش در آموزش و پرورش

روان‌شناسی انگیزش و یادگیری

تألیف :

دکتر رمضان حسن زاده

گلین مهدی نژاد گرچی

www.ketab.ir

نظریه‌های انگیزش در آموزش و پرورش. تألیف: دکتر رمضان حسن‌زاده، گلین مهدی‌نژاد گرجی. - تهران: روان، ۱۴۰۰.

هجده [۵۳۴] ص: مصور، جدول، نمودار.

ISBN : 978-964-8345-71-1

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیپا:

موضوع: انگیزش در آموزش و پرورش

موضوع: موفقیت -- انگیزش در کودکان -- آموختن -- روان‌شناسی

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۱ ۵۶ ح / ۱۰۶۵ LB

رده‌بندی دیویی: ۳۷۰/۱۵۴

شماره کتابشناسی ملی: ۲۹۸۱۸۹۷

بیایید به حقوق دیگران احترام بگذاریم

مخاطب عزیز، خواننده گرامی، این کتاب حاصل دسترنج چندین ساله مترجم و ناشر است. تکثیر آن به هر شکل و میزانی، بدون اجازه از ناشر و مؤلف، و خرید و فروش آن کاری نادرست، غیرقانونی، و غیرشرعی است. پیامد این عمل ناصواب موجب بی‌اعتمادی در فضای نشر و فروش کتاب می‌شود و می‌تواند زمینه‌ساز محیطی ناسالم جهت بی‌ارزش کردن زحمات دست‌اندرکاران فعالیت‌های فرهنگی و اقتصادی در جامعه شود که در نهایت، به زیان خود شما و فرزندان‌تان خواهد شد.

سایت

www.Ravabook.ir

پست الکترونیکی

ravan_shams@yahoo.com

□ نظریه‌های انگیزش در آموزش و پرورش

□ تألیف: دکتر رمضان حسن‌زاده، گلین مهدی‌نژاد گرجی

□ ناشر: روان

□ نوبت چاپ: ششم، زمستان ۱۴۰۰

□ شمارگان: ۱۱۰۰

□ تعداد صفحات: ۵۵۲ صفحه

□ قیمت: ۱۴۰,۰۰۰ تومان

□ لیتوگرافی، چاپ و صحافی: طیف‌نگار

□ شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۳۴۵-۷۱-۱

ISBN: 978-964-8345-71-1

مرکز پخش: تهران - خیابان زرتشت غربی، بین خیابان علیزاده و شیخ‌الر، پلاک ۶۳

تلفکس: ۸۸۹۶۲۷۰۷

۸۸۹۶۱۰۵۰

۸۸۹۶۱۰۷۰

تلفن: ۹-۸۸۹۷۳۳۵۸

فهرست

پیشگفتار هفده

بخش اول : انگیزش

فصل اول : تعریف انگیزش و مفاهیم مرتبط با آن	۳
مقدمه	۳
هدف‌های دقیق آموزشی	۳
تعریف انگیزش	۴
هدف و ضرورت مطالعه روان‌شناسی انگیزش	۸
جایگاه انگیزش و یادگیری در فرایند آموزش	۱۱
ویژگی‌ها و موضوعات اساسی انگیزش	۱۵
برخی مفاهیم مرتبط با انگیزش	۱۸
۱. محرک	۱۸
۲. سابق	۱۹
۳. نیاز	۱۹
۴. بازتاب	۲۰
۵. غریزه	۲۰
۶. مشوق	۲۱
۷. برانگیختگی	۲۲
۸. هیجان	۲۳
۹. علاقه	۲۳
۱۰. ارزش	۲۴
۱۱. نگرش	۲۵
سطوح انگیزش	۲۷

۲۸	کنش‌های انگیزه‌ها
۲۹	خلاصه فصل
۳۰	خودآزمایی

فصل دوم: انواع انگیزش

۳۱	مقدمه
۳۱	هدف‌های دقیق آموزشی
۳۲	انواع انگیزش
۳۲	انگیزه‌های فطری و انگیزه‌های اکتسابی
۳۲	الف. فطری (اولیه)
۳۲	۱. گرسنگی
۳۳	۲. تشنگی
۳۳	۳. جنسی
۳۴	ب. اکتسابی (ثانویه)
۳۴	۱. پیشرفت
۳۶	ویژگی‌های شخصی افراد دارای انگیزش پیشرفت
۳۷	الگوی فرضی عوامل مؤثر در انگیزه پیشرفت
۴۱	راههای افزایش انگیزش پیشرفت
۴۵	۲. پیوندجویی
۴۶	۳. قدرت
۴۷	انگیزه‌های درونی و انگیزه‌های بیرونی
۴۷	الف. درونی
۴۹	دیدگاه‌های مربوط به انگیزش درونی
۴۹	۱. انگیزش شایستگی
۵۳	۲. کنجکاوی
۵۶	۳. خودمختاری
۵۷	نقش محیط در حمایت از خودمختاری
۵۹	۴. انگیزش درونی‌شده
۶۲	ب. بیرونی
۶۳	انگیزش بیرونی و الگوی $S: R \rightarrow C$
۶۴	مشوق‌ها
۶۵	پایدها
۶۵	تقویت‌کننده‌ها
۶۸	تفاوت تقویت مثبت و پاداش

نکات لازم در اثربخش بودن تقویت	۶۹
تنبيه كننده ها	۷۶
دلایل استفاده از تنبيه : دلایل مورد نظر و ناخواسته	۷۸
نکات لازم در اثربخش بودن تنبيه	۷۹
۱. رعایت تفاوت های فردی	۸۱
۲. حالات تنبيه كننده هنگام اعمال تنبيه	۸۱
۳. رفتار تنبيه كنندگان با يكديگر و با تنبيه شونده	۸۱
۴. تنبيه و نوع رفتار نامطلوب	۸۲
۵. ثبات تنبيه	۸۲
۶. مكان تنبيه	۸۲
۷. زمان تنبيه	۸۲
۸. تكرار تنبيه	۸۳
۹. تناسب تنبيه با رفتار نامطلوب	۸۳
انواع انگيزش بيرونی	۸۳
۱. تنظيم بيرونی	۸۳
۲. تنظيم درون فكنی شده	۸۴
۳. تنظيم خودپذير (هماندسازی شده)	۸۵
۴. تنظيم آميخته (يكپارچه)	۸۵
ج. بی انگيزشی	۸۶
خلاصه فصل	۹۵
خودآزمایی	۹۵
فصل سوم : اهمیت و ضرورت انگيزش برای یادگیری	۹۷
مقدمه	۹۷
هدف های دقیق آموزشی	۹۷
انگيزش : اولین عنصر رفتار و مهم ترین عامل یادگیری	۹۸
ارتباط انگيزش و یادگیری : نتایج پژوهش ها	۹۹
شاخص های رفتاری انگيزش برای یادگیری	۱۰۳
۱. جهت توجه و فعالیت	۱۰۳
۲. پافشاری	۱۰۴
۳. سطح فعالیت	۱۰۴
۴. انگيزش مداوم	۱۰۴
۵. عملکرد	۱۰۴
تشخيص مشكلات انگيزشی	۱۰۵

۱۰۶	انگیزش و مشکلات آن در دوره‌های تحصیلی مختلف
۱۰۸	ارتباط رقابت و انگیزش
۱۱۰	اهمیت همساز بودن اهداف در انگیزش و یادگیری
۱۱۴	خلاصه فصل
۱۱۵	خودآزمایی

فصل چهارم: نظریه‌های انگیزش: رویکردهای رفتاری ۱۱۷

۱۱۷	مقدمه
۱۱۷	هدف‌های دقیق آموزشی
۱۱۸	اهمیت و نقش نظریه در انگیزش و یادگیری
۱۲۰	رویکرد رفتاری به انگیزش
۱۲۱	نکاتی چند درباره نظریه تقویت
۱۲۲	نقش تقویت‌کننده‌ها از دیدگاه رفتارگرایی و تلویحات آموزشی آن
۱۲۶	تحسین و کاربردهای آموزشی آن
۱۳۰	انگیزش درونی و انگیزش بیرونی: انتخاب یا اجتناب؟
۱۳۴	استفاده از مشوق‌های کلامی و آثار آن
۱۳۵	کاکس و نظریه‌های رفتاری انگیزش
۱۳۶	مشکلات مربوط به پاداش و تنبیه
۱۳۷	۱. مشکل در یافتن تقویت‌کننده‌های مؤثر
۱۳۸	۲. دسترس‌پذیری محدود تقویت‌کننده‌ها
۱۳۹	۳. عدم کاربرد تقویت‌کننده‌ها در مورد رفتارهای غیرقابل مشاهده
۱۳۹	۴. اثرات منفی بر رفتار
۱۴۰	۵. اثربخشی کوتاه‌مدت
۱۴۰	۶. اثرات منفی تنبیه
۱۴۱	خلاصه فصل
۱۴۲	خودآزمایی

فصل پنجم: نظریه‌های انگیزش: رویکردهای شناختی ۱۴۵

۱۴۵	مقدمه
۱۴۵	هدف‌های دقیق آموزشی
۱۴۶	انقلاب شناختی انگیزش: از تقویت تا شناخت
۱۴۷	رویکرد شناختی به انگیزش
۱۴۸	نیاز به فهمیدن و دانستن

نیاز به کنترل و خودمختاری.....	۱۴۹
رویکرد کلاسیک (نظریه انتظار ضربدر ارزش اتکینسون).....	۱۵۰
تلویحات نظریه انتظار برای آموزش و مشکلات آن.....	۱۵۴
ترس از شکست.....	۱۵۵
رویکرد امروزی (هدف‌های پیشرفت).....	۱۵۹
نظریه یادگیری اجتماعی راتر.....	۱۶۱
علیت شخصی: دی چارمز.....	۱۶۵
نظریه اسناد: تشبیه خداگونه در برابر تشبیه ماشینی از انسان.....	۱۶۶
نظریه سبک اسنادی واینر.....	۱۶۷
مشکل بزرگ آموزشی و نظریه نسبت دادن.....	۱۷۵
۱. منبع (درونی - بیرونی).....	۱۷۹
۲. تکرار (پایدار - ناپایدار).....	۱۷۹
۳. زمان (ویژه - عام).....	۱۸۰
نظریه دوک (نظریه‌های نهفته).....	۱۸۳
انگیزش تسلط.....	۱۸۴
سلسله‌مراتب نیازها: نظریه مزلو.....	۱۸۸
ویژگی انسان‌های خودشکوفای.....	۱۹۲
جمع‌بندی: انگیزش و دیدگاه‌های مربوط به آن.....	۱۹۶
خلاصه فصل.....	۱۹۶
خودآزمایی.....	۱۹۷

بخش دوم: یادگیری

فصل ششم: تعریف یادگیری و مفاهیم مرتبط با آن.....	۲۰۱
مقدمه.....	۲۰۱
هدف‌های دقیق آموزشی.....	۲۰۱
تعریف یادگیری.....	۲۰۲
آیا فرایند خوگرقتن و حساس شدن نیز نمونه‌ای از یادگیری هستند؟.....	۲۰۸
یادگیری به عنوان متغیر رابط یا واسطه رفتار.....	۲۱۱
استنباط یادگیری از عملکرد.....	۲۱۲
ویژگی‌های بنیادین، ماهیت و اهمیت یادگیری.....	۲۱۵
رشد در برابر یادگیری.....	۲۲۳
عوامل و شرایط لازم برای یادگیری.....	۲۲۴

۲۳۲	آموزش و یادگیری.....
۲۳۴	خلاصه فصل.....
۲۳۵	خودآزمایی.....

فصل هفتم: انواع یادگیری ۲۳۷

۲۳۷	مقدمه.....
۲۳۷	هدف‌های دقیق آموزشی.....
۲۳۸	انواع یادگیری برحسب هدف‌های آموزشی (دیدگاه بلوم).....
۲۳۸	۱. شناختی.....
۲۳۹	۲. عاطفی.....
۲۳۹	۳. روانی - حرکتی.....
۲۳۹	انواع یادگیری برحسب شرطی‌سازی (پیوند و ارتباط).....
۲۴۰	۱. شرطی‌سازی کلاسیک.....
۲۴۰	۲. شرطی‌سازی وسیله‌ای.....
۲۴۴	انواع یادگیری برحسب میزان پیچیدگی.....
۲۴۴	۱. ساده (خوگیری).....
۲۴۴	۲. پیچیده (حل مساله).....
۲۴۵	انواع یادگیری برحسب میزان تبعیت یا وابستگی.....
۲۴۵	۱. نقش‌پذیری.....
۲۴۷	۲. سرمشق‌گیری (تقلید و یادگیری مشاهده‌ای).....
۲۵۲	انواع یادگیری برحسب قصد و اراده.....
۲۵۲	۱. ارادی.....
۲۵۳	۲. غیرارادی.....
۲۵۴	انواع یادگیری برحسب دامنه رفتاری و روش‌های تغییر رفتار.....
۲۵۴	۱. برحسب دامنه رفتاری که تغییر در آن ایجاد می‌شود.....
۲۵۴	۲. برحسب روش‌های مورد استفاده برای تغییر رفتار.....
۲۵۴	انواع یادگیری برحسب سلسله‌مراتب (دیدگاه گانیه).....
۲۵۶	۱. یادگیری علامتی (نشانه‌آموزی).....
۲۵۷	۲. یادگیری محرک - پاسخ.....
۲۵۷	۳. یادگیری زنجیره‌ای.....
۲۵۸	۴. یادگیری کلامی (تداعی کلامی).....
۲۶۰	۵. یادگیری تمیزی (تشخیصی).....
۲۶۱	۶. یادگیری مفهوم.....
۲۶۲	۷. یادگیری قاعده.....

۲۶۴	۸. حل مسأله.....
۲۶۶	انواع یادگیری برحسب بازده.....
۲۶۶	۱. مهارت‌های ذهنی (فکری).....
۲۶۷	۲. راهبردهای شناختی.....
۲۶۸	۳. اطلاعات کلامی.....
۲۶۸	۴. مهارت‌های حرکتی.....
۲۶۹	۵. نگرش‌ها.....
۲۷۲	انواع یادگیری از دیدگاه نظریه‌پردازان دیگر.....
۲۷۲	الف. انواع یادگیری بر طبق نظریه‌های کارکردگرایی.....
۲۷۲	۱. یادگیری از راه کوشش و خطا یا گزینش و پیوند: ثرنردایک.....
۲۷۳	۲. یادگیری برنامه‌ای: اسکینر.....
۲۷۳	۳. یادگیری برای بقا: هال.....
۲۷۴	۴. یادگیری در حد تسلط: بلوم.....
۲۷۴	ب. انواع یادگیری بر طبق نظریهٔ تداعی‌گرایی.....
۲۷۴	۱. یادگیری از راه تداعی یا یادگیری انتظاری: پاولف.....
۲۷۵	۲. یادگیری مجاورتی یا یادگیری یک‌کوشی: گاتری.....
۲۷۵	۳. یادگیری همه یا هیچ و جفت‌های متداعی: لیتس.....
۲۷۶	ج. انواع یادگیری بر طبق نظریهٔ شناختی و سازه‌نگر.....
۲۷۶	۱. یادگیری بینشی یا بینش‌مندانه: نظریه‌پردازان گشتالت.....
۲۷۷	۲. یادگیری تعادل‌یابی یا یادگیری از طریق جذب و انطباق: پیازه.....
۲۷۸	۳. یادگیری علامتی و یادگیری نهفته: تولمن.....
۲۷۹	۴. یادگیری مشاهده‌ای و خودنظم‌دهی: بندورا.....
۲۸۰	۵. یادگیری عکس یا نظام‌یاد: نورمن.....
۲۸۱	۶. یادگیری معنی‌دار: آزوبل.....
۲۸۲	۷. یادگیری اکتشافی: برونر.....
۲۸۲	۸. یادگیری اجتماعی، یادگیری با واسطه و یادگیری خودگردان: ویگوتسکی و نظریهٔ سازه‌نگر.....
۲۸۴	رابطهٔ بین مراحل یادگیری و رویدادهای آموزشی.....
۲۸۷	خلاصه فصل.....
۲۸۸	خودآزمایی.....
۲۸۹	فصل هشتم: نظریه‌های یادگیری: رویکردهای رفتاری
۲۸۹	مقدمه.....
۲۸۹	هدف‌های دقیق آموزشی.....

۲۹۰	رویکرد رفتاری به یادگیری
۲۹۲	مهم‌ترین نظریه‌های یادگیری رفتاری
۲۹۳	پاولف: شرطی‌سازی کلاسیک
۲۹۶	کاربرد نظریه پاولف در آموزش
۳۰۱	واتسون: گسترش شرطی شدن کلاسیک
۳۰۲	کاربرد نظریه واتسون در آموزش
۳۰۳	گاتری: نظریه یادگیری یک‌کوششی
۳۰۶	کاربرد نظریه گاتری در آموزش
۳۰۸	ثرندایک: نظریه پیوندگرایی
۳۱۰	اندیشه‌های ثرندایک: قوانین یادگیری
۳۱۰	الف. اندیشه‌های اولیه پیش از ۱۹۳۰: قوانین اصلی یادگیری
۳۱۴	ب. اندیشه‌های ثانوی پیش از ۱۹۳۰: قوانین فرعی یادگیری
۳۱۶	ج. اندیشه‌های پس از ۱۹۳۰: قوانین تجدیدنظرشده یادگیری
۳۱۷	کاربرد نظریه ثرندایک در آموزش
۳۱۹	هال: نظریه کاهش سایق
۳۲۲	کاربرد نظریه هال در آموزش
۳۲۴	اسکینر: شرطی‌شدن عامل یا کنشگر
۳۲۷	۱. تقویت‌کننده‌های اولیه و تقویت‌کننده‌های ثانویه
۳۲۷	۲. تقویت‌کننده‌های مثبت و تقویت‌کننده‌های منفی
۳۲۸	۳. تنبیه: تنبیه مؤثر و نامؤثر، تنبیه ارایه‌ای و حذفی
۳۳۴	۴. شکل‌دهی
۳۳۶	۵. رفتار خرافی
۳۳۷	۶. زنجیره‌سازی
۳۳۸	۷. اصل پریماک یا قانون مادر بزرگ
۳۳۹	۸. برنامه‌های تقویت
۳۴۰	۹. قرارداد وابستگی
۳۴۱	۱۰. برنامه تغییر رفتار
۳۴۲	۱۱. آموزش برنامه‌ای
۳۴۴	کاربرد نظریه اسکینر در آموزش
۳۴۷	نقاط قوت و ضعف نظریه‌های یادگیری رفتاری
۳۴۹	خلاصه فصل
۳۵۰	خودآزمایی

پیشگفتار

هدف اصلی کتاب حاضر، تدوین اثری مناسب برای درس نظریه‌های انگیزش در آموزش و پرورش است. بر اساس سالها تدریس درس نظریه‌های انگیزش در آموزش و پرورش و انگیزش و هیجان، اندیشه تهیه مجموعه مناسب در این زمینه به وجود آمد. البته محتوای کتاب طوری طراحی شده است که می‌توان از آن در دروس روان‌شناسی تربیتی، روان‌شناسی یادگیری، کاربرد روان‌شناسی در آموزش، انگیزش و هیجان و سایر دروس وابسته به آن نیز استفاده کرد. با توجه به ضرورت برگزاری کارگاههای آموزشی و دوره‌های ضمن خدمت، سرفصل‌های کتاب حاضر می‌تواند در تعداد زیادی از این دوره‌ها کاربرد داشته باشد. در دوره‌های آموزش انگیزش و یاددهی اثربخشی، کاربرد نظریه‌های یادگیری در آموزش، الگوهای یاددهی - یادگیری، آموزش هیجانی روابط استاد و دانشجو، و سبک‌های یادگیری و روش‌های اثربخش مطالعه می‌توان از این کتاب سود جست.

دانش روان‌شناسی و زمینه‌های وابسته به آن، همواره در حال تغییر و دگرگونی است. هزاران روان‌شناس در تلاش خود برای فهم زندگی و شرایط آن دیدگاه‌ها اندیشه‌ها، پدیده‌ها، یافته‌های آزمایشی و روش‌های پژوهشی ارایه می‌دهند. یکی از حوزه‌های جالب توجه در روان‌شناسی، بحث انگیزش و یادگیری است. چرا بعضی از دانش‌آموزان و دانشجویان مشتاقانه به تکالیف آموزشگاهی روی می‌آورند و در انجام دادن تکالیف آموزشی از خود سخت‌کوشی نشان می‌دهند، در حالی که بعضی دیگر، از تکالیف آموزشی اجتناب می‌کنند و از روی بی‌علاقگی به انجام دادن آن مبادرت می‌ورزند؟ چرا بعضی از یادگیرندگان از یادگیری لذت می‌برند و برخی دیگر لذت نمی‌برند؟ چرا بعضی در غیاب هرگونه پاداش بیرونی به یادگیری اقدام می‌کنند، در حالی که بعضی دیگر صرفاً برای کسب امتیاز و تقویت‌های بیرونی به یادگیری می‌پردازند؟ این‌گونه سؤالات، سؤالات انگیزشی‌اند و برای یادگیری آموزشگاهی تلویحات مهمی دارند. بارها فراگیرانی را دیده‌ایم که از لحاظ توانایی و استعداد یادگیری بسیار شبیه به هم هستند، اما در پیشرفت تحصیلی تفاوت‌های زیادی با یکدیگر دارند. این تفاوت‌ها به انگیزش آنها مربوط می‌شود.

انگیزش با یادگیری ارتباط تنگاتنگ دارد. یادگیری فرایند فعالی است که نیاز به کوشش

عمدی، آگاهانه و انگیزه لازم دارد. برای اینکه یادگیرندگان بتوانند از برنامه‌های درسی و آموزشی حداکثر استفاده را بکنند، باید معلمان و مربیان شرایط و زمینه‌ای را فراهم آورند که در آن، دانش‌آموزان و دانشجویان به درگیری در فعالیت‌های یادگیری برانگیخته شوند. شناسایی مفهوم انگیزش و آگاهی از انگیزه‌های مختلف و تأثیر آن بر فرایند یادگیری به معلم کمک می‌کند تا در طرح و اجرای برنامه‌های آموزشی و تدریس خود، روش‌های بهتری را به کار ببرد. معلمان موفق کسانی هستند که در تدریس از روان‌شناسی انگیزش و یادگیری در جهت کمک به فرایند یاددهی - یادگیری استفاده می‌کنند. مراجعه به اصول و قوانین روان‌شناسی انگیزش و یادگیری و استفاده از آنها در تدریس از مراحل مهم در فرایند آموزش است. یکی از مهم‌ترین عناصر آموزش و یادگیری، انگیزش است. آموزش کلاس باید انگیزش درونی و شوق یادگیری را در دانش‌آموزان و دانشجویان ایجاد کند.

کتاب حاضر در دو بخش تدوین شده است: بخش اول، انگیزش و بخش دوم، یادگیری. هر بخش شامل پنج فصل است. در فصل اول، تعریف انگیزش و مفاهیم مرتبط با آن؛ در فصل دوم، انواع انگیزش؛ در فصل سوم، اهمیت و ضرورت انگیزش برای یادگیری؛ در فصل چهارم، نظریه‌های انگیزش (رویکردهای رفتاری)؛ در فصل پنجم، نظریه‌های انگیزش (رویکردهای شناختی)؛ در فصل ششم، تعریف یادگیری و مفاهیم مرتبط با آن؛ در فصل هفتم، انواع یادگیری؛ در فصل هشتم، نظریه‌های یادگیری (رویکردهای رفتاری)؛ در فصل نهم، نظریه‌های یادگیری (رویکردهای شناختی)، و در فصل دهم، شیوه‌های افزایش انگیزش برای یادگیری (مدیریت انگیزش) بیان شده است.^۱

در اینجا بر خود فرض می‌داریم که از زحمات و عنایت همیشگی مدیر محترم انتشارات روان، دوست عزیزم، جناب آقای دکتر قاسم شمس قدردانی نمایم. از دقت و هنرمندی سرکار خانم منصوره خالری در تایپ و صفحه‌آرایی کتاب تشکر می‌کنیم. خوانندگان ارجمند می‌توانند از طریق آدرس الکترونیکی rhassanzadehd@yahoo.com نقطه‌نظرات ارزنده خود را بیان فرمایند.

با آرزوی توفیق و سربلندی

حسن زاده - مهدی نژاد

۱. برای آشنایی با برخی از پرسشنامه‌های حوزه انگیزش و یادگیری در قسمت پیوست کتاب، ۱۲ پرسشنامه آمده است. مدرسان و دانشجویان می‌توانند برای کارهای آموزشی و پژوهشی از آنها استفاده نمایند.